

JÓSIKA MIKLÓS' REGÉNYEIRŐL

S A REGÉNYIRODALOMRUL ÁTALÁBAN.

PETRICHEVICH HORVÁTH LÁZÁR.

(VIII-dik és utolsó közlés.)

Mielőtt Jósika' regényeiről jelen értekezésünknek teljes befejezéséhez járulnánk, szabad legyen még néhány szót Zrínyiről szólunk, mely kétségen kívül Jósika' regényeinek legjelesbike. Első, mi különösen föltetszik e regényben, a játszó személyek' nagy tömege. Zrínyi, Mirza kán, Malipieri, Zólyomi Dávid, Cornaro Giorgio, Orsó Cornaro, Zeno Manuel, Zeno Rináld, Erizzo, Angelo, Ordas, Lubl Leonárd, Sátán Ferke, Rákóczy György, Marko Capilet, Montecuculi, Buchheim, Zrínyi Péter, Giacomo, Abdallah, Csupor, a nem élő Ónodi s többek mindnyájan a regényszövet' szükségéhez képest több vagy kevesb ecsetvonással odavetett jeles jellemzések.

Nők közül Zeno Anna, Violetta, Fioretta, a fejdelem' neje Loránti Susanna és Dorka teszik ez érdekes regény' személyzetét. És e jellemek noha majd mind sajátosságok és egymástól lényegesen különbözök, mégis — az alakoknak e tömkelegében — olly biztos fonalat ad kezdedbe szerző, hogy nincs a regénynek egyetlenegy helye is, mely egyszerűen világos és menetében természetes ne volna. Ez pedig a regényírásnak, miként sok más műszerzeménynek egyik legnehezebb fóladata. Sok zenész van péld., ki a legszebb gondolatokat tudja papírra tenni, ki egy zeneművet szépen elkezdeni, odább fonní bir, de midőn az instrumentatio' tömkelegébe, az eszmék' combinatiójába belevág, végre ugy összebonyolodik, hogy alig tud többé hangchaoszából kimenekedni. Így

van ez a festészetben, így a szobrászatban stb — hol az alakok' olyképeni elrendezése, hogy sehova igen sok, sehova igen kevés ne essék, hogy egység, egyszerűség és mi ezeknek főeredménye, világosság (Klarheit) minden műben oly mértékben találtassék, mennyi a mű egyéb elsősegeinek kitüntetésére művészetileg szükséges : bizonyára a művészi föladatoknak egyik legnehezebbike s legritkábban eltaláltja. És e világosságot Jósika' minden regényében, de — fölvéve a cselekvő alakok' föltűnő sokaságát — leginkább Zrínyiben föltalálандónak állíthatni.

E regény' írója sok nehézséggel küzde meg, méltányos kritika' tiszte azokat kijelelni s látni, mikép sikerült írónak elhárítani az útjában lelt akadályokat? Illyes nehézségek' egyike volt azon kényes trialismus' kikerülése, melly Zrínyi Miklós' házassága körül mutatkozik. Ugyanis Zrínyi' első neje volt Draskovics Eusebia, a munkáiban ránk maradt szerelmes versek Viola-hoz intézvék, történetileg bizonyos második neje pedig Lubl Zsófia levén, ha vajjon és miképen sikerült legyen Jósikának e nehéz trialismust kikerülni az által, hogy műértő tolla alatt Violetta és Lubl Zsófia ugyanazon személylyé valósulának, annak megítélését gondolkodó olvasóra bizzuk.

Nem kicsin föladat volt továbbá Zeno Anna' lelkületét is helyesen festeni, s azt úgy keresztülvinni, miként lelkes író tette. E nemes hőgyet féketlen indulatok ragadják, melyeknek ő mindig parancsolni tud a nélkül, hogy őt gyöngéden nőiesnek tartani egy perczig is megszűnjünk; míg végre a maga föltti folytonos győzelem' gyakorlatában érzeni kezdi, hogy ez önmagáni diadal mindinkább könnyebbül. E halk átmenetet rajzolni átalában jelesen sikerült Jósika' ecsetének, de mi szerettük volna, ha — mikép történik Abafinál s átalában az életben — ittott némi visszaesések történtek volna, vagy legalább erős kísértetek őtlődének az erény' útjába, melyet Zeno Anna tapodni indult. Egy illyest látunk ugyan futólag föltűnni Annának elhunyt Ónodi iránti szenvedélyében, de ez oly homályosan van tartva, mikép ebből voltaképen eligazulnunk alig lehet. Értekező igen szerette volna Anna' szívét amaz érdekes Mirza kán' magasb szenvedélye által megindítva látni, miként péld. az erénydus Matildé lön a lovagias Malek-Adel' nemes szerelme által, de melly ezért utánzás semmi esetre sem lesz vala, mivel ezek itt egészen más lelkületek és más viszonyok között lépnek föl. Illy vészteljes indulatnak helytadás (bizonyos fokig) míg egyfelől Annát a gyarló nőiség' teljességében mutatá, — nem csak a pusztá okoskodások', hanem a cselekvőség' mezején is — tulfelől oly érdekes beharczok, oly ta-

nulságos lélektani képeknek ad vala rést, melyek Anna' magasb lelkességét még fényesb alakban tüntetik vala ki. Hogy egy Anna és Mirza közötti szerelmi kalandka' illő kezelése mindenestre fölülte nehezítendő író' eljárását, az tagadhatlan, de csak illy roppant nehézségekkeli szerencsés megküzdés lehet aztán az írói öntudatnak legmél-
több, legirigylendőbb tápláléka, és hogy ilyenre minden íróink között Jósikának van legtöbb és legigazabb joga, azt tagadni hasztalan.

Jósikánk' írói ecsetének művészetét tanúsítja továbbá azon mes-
teri párvonal is, melyben az agg Zólyomi Dávid, s az ősz fővel is vad Cornaro György e regényben tartva vannak. Minő helyesen, hatálytel-
jesen lőnek e két rokonjellem közti egyes árnyéklatok is kitüntetve,
minő eszélyesen van amannál ugy, mint ez utóbbinál, az ország' dolga
mindig magánérdekeikkel összeszöve, ugy hogy politikai szilaj föllépé-
sők untig csupa privát érdekek' kitöréseivé váljanak, ezeket és hason-
lókat kiemelniünk alig szükség, föltéve hogy a regény' olvasója azokat
némi műismerő figyelemre méltatá.

Vannak továbbá viszonyok egyegy regényszövegetben, melyek olly
egyszerűek-, olly természeteseknek látszanak, hogy az ember azt hin-
né : magoktul jövének azok író' tolla alá, s pedig gyakran nem kevés
fejtörésbe kerülnek ők, s ollyanoktul is méltányoltatnak inkább, kik ma-
gok is taposgatják az írói küzdhomok' göröngyeit. Illyen például — hogy
többet föl ne hozzunk — az öreg Zólyomi Dávid' kiszabadítása Foga-
ras' várából, azon levél által, melyet Zeno Annának Loránfi Susanna
adott, a fejdelemnő, de mely sem az öreg, sem az ifju Zólyomi' szaba-
dítására írva nem vala, hanem egy a regényben elő sem forduló fej-
delmi tiszt' számára, ki valamelly a fejdelemnő iránti hivatalos köte-
lességnek elhanyaglása miatt vetteték börtönbe a szigoru Rákoczy ál-
tal, s kinek kiszabadítására — minthogy ez másfelől szóbeli parancs
által már megtörtént — a fejdelemnő' kezei közt felejtett fejedelmi pa-
rancs olly leleményesen használtatott. Illyesek kicsinségnek látszanak a
közönséges olvasó, de nem ugy azok előtt, kik — mint imént is mon-
dók — az írói mechanismus' rejtettebb részleteibe mélyebbecskén be-
hatni szeretnek.

Egyike a legsütkerültebb kezeléseknak e könyvben továbbá a
Malipieri' jellemrajza. Ezen ember' minden tettét parventi gőg és
délyszerű boszúvágy vezérelték ... s mi több a s z e r e l e m, mely azon-
ban illy lelkületnél, minő Malipierié volt, csupán csak is illy alakban mű-
ködheték, miként azt remek következetességgel mindvégig működni en-
gedi Jósika. Malipieri' rajza igen bajos, mert ő mind a mellett, hogy a

regény' főármányvivője, gazságaiban sem gyáva, ármánykodásaiban sem teljesen lovagiatlan. Sőt — miként egyes szavai mutatják — hiven szerette ő hazáját, félelmet soha nem ismert, sem bőkezűsége fukar korlátokat. Malipieri — miként őt Velenczében látjuk — etait un beau parvenu, un faux Lion de moyen age.

Ki kell még emelnünk, mint e regény' számos fényesb oldalainak egyikét, írónak azon rendkívüli ügyességét is, mellyel neki a velencei és magyar történetek' krónikáit a regénynek költött szövezetével oly lényeges kapcsolatba hozni sikerült. Nincs ez egész munkában még csak egy historiai kitérés is, melly a regény' eseményeivel szoros összeköttetésben ne állana. Mi pedig a vidékek-, helyek- vagy costüme- ket illeti, leírásuk e regényből csaknem teljesen száműzeték, mi által igaz ugyan, hogy Abafi' írója azon éretlen gyanusítást, mintha illyesek nélkül regényt szerkeszteni nem tudna, magáról teljesen elhárítani bír: de tulfelől — mint előbbi czikkeink' valamelyikében már említők — nem egy fölötte érdekes lovagi alak' festői tekintetétől fosztá meg az illyeseken többnyire szeretettel csüggeni szokott hölgyvilágot.

Zrínyi Miklóst a költőt — mint tudjuk a krónikából — vad kan szagatá szét a vadászaton; és ezért sokaktól hallani azon ellenvetést, miért nem szötte bele Jósika ezen oly sok regényest magában hordó történeti epizodot jelen regényébe? Ezt író' szemére hányni annyi tenne, mint azért neheztelni festőre, hogy nem teszi ugyanegy vászonra le hőse' életének minden nevezetesh perczeit? A korszakot, melyet Zrínyi' életéből kapott ki Jósika, mesterileg leírnia sikerült, és ez mind is az, mit írótul követelni szabad. Azonban nem hibázunk talán, ha azt állítjuk: mikép nekünk ugy tetszik, mintha szerző magának e munkájában némelly hátulsó ajtócskákat hagyott volna fön egy jövő regény' tovább szövésére. Illyennek tartjuk mi péld. azon körülményt, hogy Zrínyi Péter által — a költői igazságot személyesítő levelében (e regény' sarkán) nem mondatik, mikép Malipieri bűnhődött, hanem csak annyi, hogy néhány nap mulva fogja a hadtanács' kimondott büntetését viselni. Illyennek tartjuk továbbá a vén Dorkának eltűnését, kiről szerző többé számot adni nem akart, és illyennek hiszszük lenni a különben oly érdekes lelkületű Lubl Leonárd', Zeno Emanuel' képeinek félszegségét stb, miket mindnyájokat hihetőleg valamely jövő regényében későül kidolgozni Jósikánk.

Mi már e regénynek nyelvét illeti, az megkapó és költői, de nem egészen szabatos és helyes. Vannak nem ritkán hibás, összehányt és homályos szórakások, szófölslegek, germanismusok, latinismusok, s itt

ott egyegy kitétel, mit illy finom izlésű könyv' hasábjain nélkülözni szerettünk volna; hanem ezeket kimutatni nem fogjuk, nehogy elrontani akarni láttassunk némelly bírálók' vagy bíráló lapok' ártatlan örömeit, kik az illyesek' szőrszálhasogató kikutatásával szokták szótlevelben betölteni hasábjait.

De van még egy pár észrevételünk, és azoknak egyike a mottokat illeti, miket Jósika általában Zrínyi Miklós' munkáiból kölcsönzött e jeles regény' cikkeinek homlokára. Az eszme' hőst mint költőt saját versei által olvasó elé állítani, helytelennek egyáltalában nem volna mondható, ha ezen voltakép írói taktikából eredő eljárás ellenkező hatást nem gyakorolna olvasóra. Író ésonka krónikáinkból nem sokat tudhatván ki hősenek, mint költőnek, privát életviszonyairól, az annak költői létét érdeklő s azokbul hiányzó adatokat Zrínyi' saját dolgozatainak alkalmas kiszemelésével akarta pótolni. De mivel e versek olly fölötté költőtlenek, s a kor' irodalmi műveletlenségének szembeütő bélyegeit olly mindennyomon hordozók: azoknak írójából, meg Jósika' hőseiből két különböző egyént formálnak annyira, hogy csaknem bihetetlennek látszik, mikép férfi, minőt Jósika' tolla rajzolt, képes lett legyen valaha olly verseket gondolni, és azokat olly nyelven visszaadni. S pedig e botrányszerű kirívás sem volna olly szembeütő, ha legalább a nyelvhibák és írásmód mai kivánatinkhoz simítottak volna.

Másik észrevételünk a Bevezetésnek — melly egyébiránt igen csinos és történeti érdekekkel bír — néhány sorait illeti. Író nevetségessíteni szándékozik általuk olly bírálatokat, mellyek Aristotelest és a classicitas' daliáit tekintélyeknek ismerik az írás' mesterségében. Mennyire rosszul áll classicaiság és annak örökre szent szabályai ellen fölfőllázadni látni író, kinek saját iratai, s mellyből azok merítvék, eredeti szellembélyege olly sok igényt formáltatnak magok a classicitas' legfőbb typosára, azt író bizonyosan nem gyaníthatá, különben ama hozzá annyira nem méltó sorokat soha nem irandá! Ha fiatal író, vagy a valódi szellembíányt halljuk olly hangon szólani, hagyján! az nem fáj annyira, mert időtől várjuk sérveink' balzámát. De a művészet' örök szabályai ellen egy Jósikát kikelni látni nem szabad a nélkül, hogy őt ezért kérlelhetlen ítélőszéke elé ne idézze az irodalmi kritika, melly higadt legyen, párt nélküli és mindenek fölött igazságos.

És itt van helye megmondani, mikép igen ohajtottuk volna egyszermind azt is, hogy J. M. ama hatalmas lény' nevét — mollyet mindenség' urának ismerünk — az újabb magyar irodalomba beharapózni kezdő jellemző divat' daczára nagy betűvel folytatná írni. Erről emlé-

közénk vala már egyszer irodalmi czikkeink' valamelyikében, mire az elhunyt Verőczey urnak azt tetszett észrevenni, hogy ha illyes ellenvetésekkel állunk elő, akkor nagyon is kár volt bírálói tollhoz nyulnunk. Bocssásson meg nekünk a mindig zárt sisakkal küzdő néhai Verőczey ur' kegytelen árnya, de mi mind a mellett mégis nyíltan kimondjuk itt újra ez iránti szigorú kárhoztatásunkat. Isten' nevét a világ' minden ismeretes nemzeténél (ama hatalmas lény iránti tiszteletből) örökké nagy betűvel láttuk s látjuk iratni, vajjon minő fönnenkelőséggel fogja tehát motiválhatni az igen tisztelt Verőczey ur, azon kissé tán mégis igen vörös sapkás reformját, miszerint azokra, kik e szent szokást méltó kegyeletben tartatni szeretnék — s kik közül magunk is egy vagyunk — a nevetségesség', sőt mi több képtelenségnek gúnybélyegeit is rásütni szeretné?

Mi — legvégül — a könyveinkben annyira divatos sajtóhibákat illeti, azok' száma jóval nagyobb, mint mennyit az errataknak bevalani tetszett; miért mi a nemes bárónak jobb másolókat, mindenek fölött pontosb kijavítókat, és átalában lelkismeretesb kiadót kívánunk.

És így el is mondtuk volna általános észrevételeinket Abafi' írójáról. Kimutattuk volna regényeiben az irányt, a főjellemeket, és figyelmesekké tevők olvasóinkat azoknak jelesb szépségeire. De sem nem dicsértünk *ex professo*, sem nem magasztaltunk föltétlenül, mert hiszen jól tudjuk és érezzük magunk is, hogy vannak homályoldalai e jeles író' dolgozatainak is, de mellyek még szebben kitétetik azoknak fényesb tulajdonait. Tudjuk, mint bárki más, hogy alig van az irodalom' szőnyegén olyas, mi a tökély' bélyegét kivétel nélkül hordozná homlokán, s hogy minél több kitünő szépséget lelsz egy könyvben, annál kevésbbé kell bámulnod hibáin — bár számosak legyenek is azok. Ha azt monddod egy könyvről, hogy az gyarlósággal teljes, — ekkép szól egy britt tudós — az mit sem határoz, mert abból nem vehetem még ki, hogy jeles-e vagy silány a munka? De ha monddod egy másikról, hogy abban egyetlenegy hibára sem bukkantál, hahogy állításod igaz, úgy bizonyosnál bizonyosb, hogy a munka jeles nem lehet.

És Jósika Miklós' munkáiról sem lehet elmondani, sem hogy azok mindnyájan egyforma irodalmi becsüek, sem hogy minden hibától mentek volnának; és ha valakire, úgy Jósikára valóban ráillik Carraccio' mondása (a hires Tintorettorul), *Ho veduto il Tintoretto hora eguale a Tiziano, hora minore del Tintoretto.*

De ha legjelesb írókban is leebb szállni látjuk olykor a szellemet, semmint kitünő egyéniségüktől várnunk szabadna, hahogy a kül-

ről ható körülmények' súlya, megtámadva az embert, legszebb álmaiból, legfölgengőbb röpteiből levonszolja olykor az író: van valami mégis, mi minden szellemdus írónak — mi Jósika Miklósnak is biztosítja életét a stil. Ha Jósikának stilje nem volna, irhat vala és irhatna még bármi jeles regényt akárhányat, ő élni nem fogna, mert csak a stil az, mi által fönmaradhatni. És e tételt kevesen értik, és még kevesebben fogják elhinni; pedig — bármint berzenkedjünk, bármi sajtóan keljünk ki ellene — mégis igaznak marad, mikép bármilly helyesen legyen összeállítva egy munka, bármilly művészileg találvák benne a képek, bárminő tökélyeket lelj te föl abban, csak halvaszültött gyermek marad az mindig, ha hiányzik benne a stil. És pedig a stilt — mint igen helyesen mondja a szellemdus Chateaubriand — eltanulni nem lehet; Isten' ajándoka ez, melly velünk születik: oly előny, melly szellemünknek sajátja. Pedig a stilnek ezer neme van, miként ezerféle a teremő szellem.

Jósika' stilje költői, férfias és megragadó, fantaziája ifju és tömört, s a nyelv — mint minden igaz geniuszé — tökéletesen saját-szerű. Kedvünk volna itt néhány helyet kiszemelni állításunk' bizony-ságaul, de hiszen ki ne ismerné Jósika' nyelvét mindig nemes változa-tosságaival, virághintett egyszerűségével és megkapó eredetiségével?*)

És ime ekkép akarók beh bizonyítani alaptalanságát azon gyanunak, mellynok a tárgyaltam regények' írója helyt engede egykor keblében,

*) Nem lehet azonban itt nem figyelműztetnünk a lelkes író egy bizo-nyos elkölcsonzött kitételére, melly tulságos használása által, ha nem vigyáz, igen hamar modorra fog csontosulni. Ez pedig a német eine Art von kitételnek szeren és szükségén tuli használása. Vannak la-pok, hol ezen egy neme a germanismusoknak 3—4 izben, és cikkk-jei, mellyekben 16—20-szor is előfordul. Ellenben néhány igen szé-pen sikerült összetételt találtunk Zrínyiben, minők: mélykék (bleu foncé, dunkelblau) végzetszerű (fatalis) szellemszerű (geis-terartig) élvezetittas, szenvedélyörült, havuló váll, jegedtség, zenekész stb. A martalóc szót, mellyet Jósika martalék után kapkodó helyett (Freybeuter, Raubschütz, Mutinoer) hasz-nál, ellentétben martalékkal, régi könyvekben is föllelni, de több-nyire martalék (proie) értelemben azz is. A Vortheil szót elől-ség vagy előlmény szóval teszi ki, mellyeknél jobb Sárvári ur' előnye. Az új szók közül legjobban tetszik nekünk a sivár szó (wüst) s a rajgó (rakéta). Szerencsés újítások továbbá ezek is: záporlik, szélsőül, ködültni, átszellemül (durchgeistet). Az eddigi negéd helyett (affectatio) negélyt s negélytelent használ író. Mi mindkettőben megnyugszunk.

mintha azoni bírálát, mely Szamosközyi álnév alatt támadta meg több év előtt Abafi' íróját, csekély tollunkból eredt volna. Még 1839-ben Emiliához írott egyik levelemben *) ellene mondtam volt ünneptélyesen e gyanúsításnak, nyíltan kimondván az egész olvasóközönség előtt, hogy midőn én Jósika' regényeit egyszer boncztolam alá veendem, az nekem gyönyörű ünnepnapom lesz, egyike azon kellemes föladásoknak, miknek az ember magát *con amore* odadja. S mikép azok' jelesbjeinek helyes öntését, a számos költői szépségek, meglepő helyzetek- s a sajátságos gyönyörű nyelvet stb. kijelelni valóban kedves foglalkozás lesz nekem, s nem annyira bírálói, mint inkább csupán műkedvelői szempontbul kezelendő, mely a kedvenczebb művek' jelesb helyeire figyeltetni szereti a nem művészt, nem avatottat is.

És így beváltottuk volna ezuttal' annyi évek előtt tett ígéretünket, pedig olly elvirány- és modorban, mely évek után sem ütheti ránk a következettlenség' gyanúsító bélyegét. Érezzük ugyan, milly kevésse kimerítő vala igénytelen értekezésünk, sőt gyöngeségünk' tökéletes öntudata mellett is hiszszük, hogy alaposabb-, motiváltabb-, részletesb- és sokkal kimerítőbben szólhattunk volna ez érdekes tárgyról: de hiszen a kör, melyben forgunk, a közönség, melyhez szólunk, a lap, melyet kezelünk, mind megannyi tekintetek, mikhez alkalmaznunk kelle ihletésünk' nekirebbenéseit **). Így is mi terjedelmesre fonódék ez ephemerecsü hirlapi cikk, melynek legnagyobb s talán egyetlen érdeme a jó szándék.

Szabad legyen elvégre e tárgyban már egyszer kimondott saját szavainkkal fejezni be ez értekezést, — mellyekkel Jósika' egyetlen drámai műve' bírálatának csaknem tulszigoru nyíltkeblűségét az időben motiválni ügyekeztlünk; igénytelen értekezésünknek most is — mint akkor — nem más czélt, nem más alapeszmét tulajdoníttatni ohajtván, mint azt, mi egyedül vezérlé tollunk' a használni vágyat.

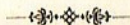
Most, midőn édes anyanyelvünk' nagyszerű forradalma közt annyi fiatal író, annyi kezdő művész merítget a nagy lombikból, a már-már megszállott, meghiggadt drága anyagot képzeldésök', zsenijök' vagy utánozási hajlamuk' különböző mintáiba öntendő, nem árt, sőt úgy hiszszük, igen használni fog, épen azoknak kijelelni hiányait, kik mint megannyi irányadó atyamesterek állnak az újra születendő nem-

*) Lásd Kaleidoscopunk' IV. rész' 46. lapját.

**) Les élans, les transports de mon inspiration.

zeti nyelv' nagy listje körül, osztogatva a már megörölt kincseket edényekben, melyek sajt szellemük' mintába öntvők. A bafii' írója egy azon főnökök közül. Az ő kezeiből is jönnek mintadények, mikbe szereti önteni szellemkincseit a fiatal íróserög. Művei példányul használtatnak, mint minden íróé, ki az irodalmi érdemfokozatnak oly magas polczán áll. Ily főnökök' műveit szabad lélekkel taglalni annyit tesz, mint megóni a pályázókat tövisektől, melyek miatt vezetőik véreznek, míg tulfelől kijeleljük a virágokat, miknek illata átjárja, átitli a fiatal kebleket. Avvagy nem teszik-e ugyanezt minden honban a leglelkesebb, legnépszerűbb, legcsillogóbb nevek' műveivel azok, kik mint magunk, igazi szívükön hordják vérük' értelmiségét, irodalmát, dicsőségét, s kiknek független lelkük' egyedüli emelesője mindig és mindenhol csak az igazságosság és a használni vágy?

És im e szempontokból szeretjük tekintetni — most úgy mint jövőre — meglehet helytelen, megeshetik érdemárva, de bizonyára mindig igaz szándokú bírálatink' szellemét.

BEKECSI ZÁRDA.

(Egy utas' naplójából.)

Helvécziai utamból nyárutó' vége felé érkeztem haza, nem kevés tapasztalatokkal dusabban, mint kiindulék: többek közt arra is kezdék eszmélni, hogy tán Schveicznál korábban kell vala ismernem édes hazámat, és e gondolat nagyon kezdé furni oldalamat.

Egy határszéli falu mellett állék, melyhez némi édes emlékek kötének, péld. vizslám s tarisznyám, leghivebb utitársaim.

Valahányszor tarisznyámra pillanték, mindig szegény Róza juta eszembe, az angyalszelid lány, kit én testvér gyanánt szerettem, azért-e hogy ő igen szeretetreméltó volt, vagy mivel egy legkedvesebb barátom olvadt napszeménél? nem tudom meghatározni. A tarisznyára mesterszépen volt himezve Sappho oly helyzetben, minőben őrlt halála előtt egy percczel lehete: szétzilált hajjal, ég és föld között. Szegény Róza! sohase feledem; utamra himező ezt s e szavakkal adta át: ez ábrázolat emlékeztessen barátod iránti szerelmem' örök voltára, s ha e szerencsétlen nődalnokként éltém is szerelmem' áldozata lesz, emlékezzél imáid közt hű barátnődre.